

УДК 930:[94(47+57):342.8]304.9:061.2ОУН“194/1991”

КРИТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ІДЕОЛОГАМИ І ПУБЛІЦИСТАМИ ОУН

Олександра СТАСЮК

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ новітньої історії,
вул. Козельницька 4, 79000, Львів, Україна

У статті розкрито позицію керівників ОУН стосовно радянських виборчих кампаній повоєнного періоду, оцінку ними тогочасного виборчого законодавства та представницької системи влади загалом. Показано, що українські націоналісти заперечували наявність демократії в СРСР, підкреслюючи, що демократичне виборче законодавство та представницькі інституції в умовах тоталітарного режиму не можуть виконувати належних їм функцій. Послідовно критикуючи кожний із етапів виборчого процесу, здійснюваного під жорстким партійним контролем, ідеологи ОУН приходили до висновку, що виборів, як таких у Радянському Союзі не існувало, а виборча система була націлена на легітимацію влади єдиної в державі комуністичної партії. Високі кількісні та якісні показники участі у виборах, на думку публіцистів ОУН, не відображали політичних уподобань населення, оскільки стимулювалися діями влади, зокрема числі репресивними. Висновки, зроблені підпільними публіцистами, в основному, співпадають з результатами досліджень сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, які вивчають систему владних відносин у СРСР.

Ключові слова: Радянський Союз, радянська виборча система, партійний контроль, ідеологи і публіцисти ОУН.

В останні роки українське суспільство стрімко рухається в бік утворення консолідованої політичної нації. У масовій свідомості населення залишається все менше конфронтаційних моментів, які призводили до політичних антагонізмів та міжрегіональних протиріч. Зокрема, сьогодні уже більше половини українців сприймають учасників ОУН і УПА як борців за незалежність України. Агресія Росії щодо Криму, Донецької та Луганської областей лише поглиблює ці процеси. Проте, багато людей старшого покоління все ще демонструють невизначеність стосовно ідей та діяльності українських націоналістів у 1930–1950-х роках, тож актуальність дослідження проблеми зберігається.

За роки незалежності опубліковано чимало праць, у яких об'єктивно висвітлено історію ОУН і УПА, ідейно-політичні засади руху, його біографістику¹

¹ Анатолій Кентій, *Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.)* (Київ: Інститут історії України НАН України, 1999); Юрій Киричук, *Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика* (Львів: Добра справа, 2003); *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність 11* (Українська повстанська армія в боротьбі проти тоталітарних режимів), гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упор. і відп. ред. Юрій Сливка (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004); Іван Патриляк, *Військова*

тощо, однак окремі аспекти залишаються нез'ясованими. Зокрема, науковці лише побіжно торкалися позиції ідеологів ОУН стосовно функціонування радянської системи влади, наприклад, її представницької гілки.

Метою статті є на основі матеріалів націоналістичного підпілля відтворити позицію ідеологів і публіцистів ОУН щодо проведення перших радянських повоєнних виборчих кампаній, показати критику ними радянського виборчого законодавства та виборчої системи загалом.

Після закінчення Другої світової війни лідери українського національно-визвольного руху залишилися наодинці з радянською тоталітарною машиною та усвідомленням своєї неминучої поразки у цьому двобої. З метою виграти час та зберегти сили керівники ОУН і УПА змістили основний акцент боротьби з окупантом у бік ідейно-політичного протистояння. Критика ідеологічних засад радянського режиму та його політики на внутрішньому й зовнішньому відтинках була оголошена пріоритетним завданням ідеологів організації. Саме в цей період у підпіллі з'явилася величезна кількість матеріалів антирадянського спрямування, метою яких було похитнути владні позиції режиму на українських землях і революціонізувати настрої населення.

Одне з найгостріших ідейно-політичних протистоянь між владою та представниками націоналістичного підпілля розгорнулося під час проведення виборчих кампаній до Верховних Рад СРСР, УРСР та місцевих рад у 1946–1947 рр. Представники режиму розглядали вибори як один із чинників радянзації регіону та його найшвидшої інтеграції до складу УРСР, тому свої зусилля спрямували на забезпечення масовості процесу та отримання результатів, які б свідчили про легітимний статус радянської влади на західноукраїнських землях. Натомість для учасників національно-визвольного руху було принциповим домогтися бойкоту виборів і продемонструвати світові вороже ставлення населення до радянської влади. Наголошуючи на загарбницькому характері приєднання Сталіним західноукраїнських земель, вони розраховували привернути увагу світової спільноти до проблеми поневолених народів СРСР та отримати підтримку держав демократичного блоку у боротьбі з радянським тоталітаризмом.

Для ознайомлення населення з позицією національно-визвольного руху стосовно виборів, повстанці розгорнули широку антивиборчу пропаганду, яку передовсім проводили за допомогою друкованого слова. Листівки та брошури

діяльність ОУН(Б) у 1940–1942 роках (Київ: Інститут історії України НАН України, 2004); *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА* (Київ: Наукова думка, 2005); Микола Посівнич, Степан Бандера. *Життя присвячене свободі* (Торонто, Львів: Літопис УПА, 2008); Олександра Стасюк, *Підпільні друкарні ОУН* (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011); Володимир В'ятрович, *Історія з грифом секретно. І історія* (Київ: Часопис, 2012); *Літопис УПА. Нова серія. Т. 24: Золочівська округа ОУН: Організаційні документи. 1941–1952*, упоряд. Михайло Романюк (Київ, Торонто: Літопис УПА, 2014).

ОУН викривали тоталітарну сутність радянського режиму, бутафорський характер демократичних інституцій СРСР, висміювали кандидатів у депутати як ставлеників Кремля тощо. Основною аудиторією повстанців були селянські маси, тож ці матеріали писалися доступною для широкого загалу мовою та мали дещо популістський характер. Найлаконічніше зміст антивиборчої пропаганди ОУН передавали листівки² та заклики підпілля на кшталт: “Сталінські вибори – це глум над демократією!”, “Сталінська “конституція” – найреакційніша конституція в світі”, “Верховна Рада СРСР – слухняне знаряддя в руках імперіяліста Сталіна – нашого гнобителя і експлуататора!”, “Не будемо голосувати за сталінських поневолювачів і грабіжників! Смерть Сталіну і його кліці!”³ тощо.

І лише окремі з пропагандистських видань організації містили фахову оцінку радянського виборчого законодавства, ролі представницьких інституцій в СРСР та виборчої системи загалом. До найкращих праць на вказану тематику належать брошура Ярослава Старуха (Стояр) “Вибори в СРСР”, статті Катерини Зарицької (У. Кужіль) “Найдемократичніші вибори”, анонімного автора “Дещо про техніку більшовицьких виборів” та ін. До критики радянської виборчої системи неодноразово зверталися у своїх працях провідні ідеологи ОУН Петро Федун (Полтава), Осип Дяків (Горновий) та ін., які розглядали згадану проблему у контексті ідейно-політичних та стратегічних засад національно-визвольного руху.

З огляду на брак у підпіллі відповідної літератури свої роботи ідеологи та пропагандисти ОУН зазвичай писали, спираючись на текст сталінської Конституції, матеріали радянської преси та звіти провідників підпілля, у яких було докладно зафіксовано перебіг виборчих кампаній та список владних зловживань. Останній блок матеріалів був надзвичайно інформативним і великим за обсягом, адже завдання нотувати перебіг виборів у ввіреному терені мав кожний провідник ОУН та референт СБ, які здійснювали це згідно опрацьованих формулярів. Аналізуючи антагоністичні за своїм змістом матеріали, ідеологи ОУН мали можливість дати об’єктивну оцінку радянській виборчій дійсності.

Передовсім вони наголошували, що попри демократичне виборче законодавство, ніякого народовладдя в Країні Рад не існувало, адже Сталін та його соратники, запроваджуючи Конституцію СРСР 1936 року, не мали наміру відмовлятися від влади: “Сталін панічно боїться народної влади та за всяку ціну намагається закріпити її за собою і за тими, хто буде служити йому вірною собакою. Тому не може він піти і ніколи добровільно не піде на справжню демократію, на дійсно вільні демократичні вибори”, – зазначалося у підпільній брошурі ОУН “Так звані “ВИБОРИ” до Верховної Ради ССРСР”⁴.

² Материали оуновского подполья, направленные против выборов в Верховные Советы СССР, УССР и в местные советы, 1946 р., Галузевий державний архів Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 1–2, 26–30, 32–35, 105–106.

³ Там само, арк. 22–25.

⁴ Так звані “ВИБОРИ” до Верховної Ради ССРСР, 1946 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 1.

Державний устрій СРСР українські націоналісти окреслювали як жорстку партократичну диктатуру, засновану на гнобленні й визиску трудящих. Вони стверджували, що узурпувавши владу, Сталін встановив режим беззаконня та політичного терору, що не має нічого спільного з демократією й відмовляли СРСР в праві називатися цивілізованою державою: “Большевицький лад, побудований на основі диктатури комуністичної партії, – це ганебна пляма сьогодишньої культури, нечувана трагедія мільйонів підсоветських людей, і в першу чергу, кривава трагедія українського народу”⁵, – писав П. Федун (П. Полтава).

Демократичне виборче законодавство та представницькі інституції, на думку публіцистів підпілля, були запроваджені в Радянському Союзі не з практичною метою, а щоб приховати злочинну сутність сталінського партократичного режиму та створити привабливий імідж СРСР на міжнародній арені. В умовах тоталітарної держави вони не могли виконувати належних їм функцій, а лише дублювали владну партійну вертикаль: “Всі ради, від верховної ради ССРСР до сільради – це знаряддя в руках партії, яка єдина виконує всю владу. Ради своїми ніби демократичними формами мають за завдання маскувати диктатуру партії. Ім’ям народу прикривають большевики свою диктатуру і злочини своєї політики. І тому для кожного жителя ССРСР ясне, що коли большевики говорять про народ, то під тим треба розуміти партію”⁶.

Партійний диктат унеможлиблював вільне волевиявлення громадян. У результаті значна частина населення була усунута від управління державою та позбавлена низки інших громадянських прав і свобод. Радянських людей українські націоналісти характеризували як пасивну та політично безправну масу, яка не могла легітимним шляхом боронити порушення своїх прав у судах чи шляхом звернення до відповідних інститутів влади: “Народ не бере найменшої участі у керуванні державою, – писав Осип Дяків (Горновий), – він позбавлений права вільно виявляти свою волю шляхом справжніх виборів до всенародного парламенту, він не має також жодних інших демократичних прав і свобод (свободи слова, друку і т.д.), а партійний суд не дає йому змоги відкликатися до справедливості і законності”⁷.

Закріплення домінуючої ролі ВКП(б) на законодавчому рівні, узаконило партійний диктат, наголошували ідеологи ОУН, та нівелювало всі інші статті

⁵ Петро Полтава, “За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі,” *Петро Федун-Полтава. Концепція самостійної України. Т. 1. Твори*, упоряд. і відп. ред. Михайло Романюк (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; Галузевий державний архів Служби безпеки України, 2008), 407.

⁶ Осип Дяків-Горновий, “СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску працюючих,” *Осип Дяків-Горновий. Ідея і чин. Повна збірка творів* (Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен: Т-во колишніх воєнів УПА, 1968), 188.

⁶ *Ibid*, 192.

⁷ У. Кужіль, Найбільш демократичні вибори, 1946 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 8–9.

Конституції, зокрема й виборче право. Через це у Радянському Союзі існувала різюча невідповідність виборчих технологій конституційним нормам⁸. Зокрема, грубо нехтувалося право громадян висувати своїх представників у владу. Згідно сталінської Конституції, це право надавалося, окрім комуністичної партії, широкій мережі громадських організацій і товариств трудящих. “Однак, – зауважували підпільні публіцисти, – “керівним ядром” тих організацій – за 120-ою ст. конституції є ВКП(б). Віддаючи таким чином право на виставлення кандидатів у депутати до т.зв. Верховної ради ССРСР, громадським організаціям, яких “керівним ядром” є компартія, сталінська конституція віддає це право власне ВКП(б). Поза компартією ніхто не має права, за большевицькою конституцією виставляти кандидатів у депутати до Рад”⁹.

Катерина Зарицька у статті “Найбільш демократичні вибори” різко рокритикувала безальтернативність радянської виборчої системи, відповідно до якої по кожному округові висували лише одного узгодженого з владою кандидата. Вона писала, що така практика не має нічого спільного із демократією, адже нівелює саму суть виборчого процесу: “Совітський громадянин не має між ким вибирати. І це власне є дійсним образом радянських виборів. Якщо б суспільство самочинно збиралося для обговорення і поставлення кандидатур, тоді з різних місцевостей зареєстрували б більшу кількість кандидатів. Чей же ціла виборча округа не збирається разом для узгіднення одної тільки кандидатури. Цим узгідначем являється власне компартія, але в парі з тим зникає суспільна ініціатива і вільне виявлення волі народу”¹⁰. У цьому контексті публіцист назвала зайвою статтю 79 “Положення про вибори...”, яка диктувала виборцеві залишити у виборчому бюлетені прізвище одного кандидата, а решту – викреслити.

Безальтернативність і повна підконтрольність радянських виборів партійним структурам, наводила українських націоналістів на думку про штучність та театралізованість виборчого процесу в СРСР. Про це свідчило висування по кожному округові символічних (підставних) кандидатів з числа найвищих посадовців держави (Сталіна, Молотова та ін.), які покликані були створювати видимість демократії. Повністю керованим та добре зрежисованим дійством українські націоналісти називали проведення передвиборчих зборів, на яких висували кандидатів у владу, адже їх сценарії заздалегідь опрацьовували у обкомах та райкомах: “Керівне ядро заангажувало збори, на яких підсунуло вигідну собі кандидатуру. Спротивів ніяких не існувало. Контркандидатів ніхто не пробував, бо режисерівка зборів не передбачувала. Кількох приготованих промовців схвалило, піддержало депутата, він одногосно проходив. За потисненням відповідної пружини організують у себе на місцях первинні парторганізації рівно ж подібні збори, де не призначене до власної ініціативи суспільство, слухняно схвалює призначу згори кандидатуру”¹¹.

⁸ Сталінські вибори, ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 3.

⁹ У. Кужіль, Найбільш демократичні вибори, арк. 8.

¹⁰ У. Кужіль, Найбільш демократичні вибори, арк. 8.

¹¹ Дещо про “техніку” большевицьких виборів, 1946 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 6.

Не могли обійти увагою публіцисти ОУН і т. зв. більшовицький спосіб формування виборчих комісій, які у демократичних країнах покликані були гарантувати конституційність виборчого процесу. Натомість у СРСР вони склалися з людей перевірених та лояльних до влади, тобто незалежний контроль за виборами у Радянському Союзі був відсутній. Будь-яке суперечливе питання члени виборчих комісій приймали на користь єдиної правлячої комуністичної партії. Повна підконтрольність членів виборчих комісій обкомам та райкомам робила з них маріонеток, здатних вчинити службовий злочин на угоду партійному начальству. Про них ідеологи підпілля писали: “Притягнені силою енкаведиського “демократизму”, до складу окружної виборчої комісії, вони з прижмуреним оком погодяться на всі махінації “керівного ядра” і його спільників з “разряда” орденоносців та лауреатів”¹².

Проте, у західноукраїнських областях під час виборчих кампаній 1946–1947 рр. така ситуація існувала переважно на міських виборчих дільницях, які були обставлені військовими гарнізонами, натомість у селах люди відмовлялися чинити беззаконня, активно протестуючи проти практики фальшування результатів виборів. Через це у окремих пропагандистських матеріалах ОУН членів сільських виборчих комісій охарактеризовано як жертву свавілля режиму, до яких застосовувано моральний та фізичний примус через відмову співпрацювати з владою. Зокрема, у статті 3 “Як проходили “вибори” до Верховної Ради СРСР в західних областях т. зв. Української РСР”, опублікованій у підпільному журналі “Ідея і чин” (1946 р., ч. 10–11), наведено випадок розправи з членом виборчої комісії у с. Ясень на Станиславщині: “в с. Ясень, Перегінського р-ну, Станиславської обл., вдалося зловити члена виборчої комісії Криницького Кирила. Йому заявили, що він мусить іти до виборчого приміщення. Коли ж він, покликуючись на конституцію, категорично відмовився йти, большевики почали його дуже бити і волочити по землі. Тому що він був старий, не мав волосся, волочили його за вуха так довго, аж поки їх не пообривали. До неприємності побитого старика поклали на дошку і, напівмертвого й окривавленого, занесли до виборчого приміщення”¹³.

Публіцисти підпілля не могли не відзначити, що попри закріплене сталінською Конституцією право про рівність і загальність виборів, далеко не всі західні українці змогли потрапити до списків виборців. Тобто сталінський режим посягав не лише на право радянських людей бути обраними, але й обирати. Окрім божевільних та осіб, позбавлених судом виборчих прав, втрачали можливість голосувати громадяни, визнані владою “ворогами народу” (куркулі і “бандпособники”, учасники національно-визвольного руху та інший антирадянськи налаштований елемент), які були заарештовані, розстріляні або

¹² Віктор П., Як проходили “вибори” до Верховної Ради СРСР в західних областях т. зв. Української РСР, 1947 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 52.

¹³ Так звані “ВИБОРИ” до Верховної Ради СРСР, арк. 1–2.

депортовані у Сибір. І це закономірно, стверджували публіцисти організації, адже в СРСР, щоб мати право голосу, треба бути лояльним до влади: “щоб мати право участі у “виборах”, треба бути лояльним у відношенні до большевицької партії і уряду, не виступати і навіть не говорити нічого проти большевицького гноблення і визиску народу. В противному випадку – суд і позбавлення виборчих прав. Бо в ССРСР судять не за протинародні злочини, як це повинно б бути при застережно народній владі, – а противно, за перешкоджування диктаторській кліці Сталіна в здійснюванні цих злочинів. Хіба не ясно, що кращі сини народу не мають можливості брати участь у “виборах”?”¹⁴.

Чимало критики у публіцистів ОУН викликало трактування радянською пропагандою права голосу як почесного громадянського обов’язку радянських людей. Участь у голосуванні в СРСР була дійсно обов’язковою, а неявка на вибори розглядалася як факт нелояльності до режиму. Це наводило ідеологів ОУН на думку, що радянські виборчі технології містять у собі механізм відстеження опозиційних настроїв у суспільстві та є репресивними за своєю суттю: “Громадянин, що здержується від голосування, вважається згори контрреволюціонером зі всіма сумними наслідками такого визначення. Первинні парторганізації пильно слідять і проводять евіденцію голосуючих і не голосуючих. Бо це загальне голосування перетворюється в свого рода референдум для висловлення довір’я уряду. Але якщо виборець може голосувати тільки за кандидатом, висунутим державою, то це ніякі вибори, тим більше демократичні”¹⁵.

Передвиборча агітація в СРСР проводилася винятково з ідейних позицій комуністичної партії, писали ідеологи ОУН, тому будь-яка конкуренція між кандидатами виключалася. Рівно ж ніколи під час виборчих перегонів не звучала критика на адресу партії та уряду, а зміст урядової пропаганди зводився до демонстрації могутності та непереможності радянського режиму. Такий спосіб ведення передвиборчої агітації, стверджували українські націоналісти, виключав появу будь-якої політичної альтернативи та сприяв консервації існуючого режиму: “...”виборча кампанія” в радянському суспільстві не має нічого спільного з поняттям того терміну, знаним в цивілізованому світі. Поняття виборчої кампанії означає в своїй істоті боротьбу між поодинокими політичними групами, програмами й особами за прихилання опінії виборців на сторону того, чи іншого, табору, цієї, чи іншої особи. Цього однак не було і не могло бути в советській системі диктатури. Тут виступала лиш одна урядова партія, одна урядова програма й одні урядові кандидати. Спроба висунення іншої політичної групи, іншої програми, інших осіб, виявлення невдоволення, а навіть і саме підозріння в таких намірах – карається арештуванням і смертю таких “бунтівників””¹⁶.

¹⁴ У. Кужіль, Найбільш демократичні вибори, арк. 10.

¹⁵ Стояр, *Вибори в ССРСР (коротка інформація)*, 1947 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 56.

¹⁶ Там само.

Тривала й масована передвиборча агітація і пропаганда, писали ідеологи ОУН, як і виборча система СРСР загалом, не були спрямовані на пошуки оптимального розвитку суспільства, а використовувалася владою для формування радянської свідомості громадян та створення особливого психологічного клімату в державі, який забезпечував тривале панування режиму: “Величезна урядова криклива виборча пропагандивна кампанія мала завдання, шляхом усіх доступних засобів державного пропагандивного апарату – застрашити, загипнотизувати і змобілізувати загал населення та зробити його в той спосіб податним, ...слухняним знаряддям в руках керівної кліки урядової партії”¹⁷, – писав відомий публіцист ОУН Ярослав Старух (Стояр) у брошурі “Вибори в СРСР”.

Ідеологи та публіцисти ОУН у своїх працях неодноразово підважували офіційні результати виборів. Високий рівень електоральної активності та монолітність політичних уподобань громадян СРСР, на їхню думку, були неоднозначними показниками, оскільки у радянському тоталітарному суспільстві вони стимулювалися діями влади. Потрібної цифри досягали шляхом адміністративного та морального тиску на населення, репресій, маніпуляцій при підрахунках голосів, прийняттям рішень, викликаних “політичною доцільністю” тощо¹⁸. Як приклад, українські націоналісти наводили власні підрахунки результатів виборів до ВР СРСР у лютому 1946 року в західноукраїнських областях, які значно відрізнялися від проурядових: “Це був, фальш тому, що участь у тих виборах не була добровільна але примушувана, супроводжувана терором репресіями, тому, що кількість тих виборців, яких влада примусила насильством з’явитися у виборчих льокалях, – не виносила проголошених урядом 99%. У нас, в Україні в цілості території – скільки голосуючих під терором не досягла навіть 50%, а в 7-ох Західних Областях не досягла навіть і 10%. Рівно ж “99,47% голосуючих в УРСР за блоком комуністів і безпартійних, є тільки доказом більшовицького терору в Україні, осягом більшовицької диктатури, а не демократизму”¹⁹.

Чимало місця у працях публіцистів ОУН відводилося характеристиці кількісних та якісних показників депутатського складу. Вони слушно відзначали, що ці показники не відображають політичного та соціального розшарування тогочасного українського суспільства. Зокрема, у брошурі “Про вибори і склад депутатів до Верховної Ради УРСР від 9 лютого 1947р.” зазначалося, що із загальної кількості висуванців (415 осіб) до ВР УРСР другого скликання членів партії було – 331 (79,75%), а безпартійних – лише 84 (20,25%), що на думку українських націоналістів підважувало існування т.зв. блоку комуністів і

¹⁷ Олександра Стасюк, “Форсована радянізація західноукраїнських земель в світлі виборів представницьких органів влади,” *Парламентаризм в Центрально-Східній Європі: історія, національні особливості, сучасні тенденції* (Київ: Київський університет права, 2015), 195–201.

¹⁸ Про вибори і склад депутатів до Верховної Ради УРСР, 9 лютого 1947 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 80.

¹⁹ Там само.

безпартійних, бо “не існує “блок”, але більшовики назначують невелике число безпартійних кандидатів в депутати, щоб маскувати “демократичність” советського ладу”²⁰. Робітники, селяни та інтелігенція у “народному представництві” нараховували всього 112 осіб (30%), а партійна номенклатура – 230 осіб (55,42%)²¹.

Прикро вражала публіцистів підпілля наявність у середовищі народних обранців непропорційно великої кількості людей неукраїнської національності (17%) або вихідців з інших регіонів СРСР, що виразно вказувало на окупаційний характер сталінської влади в Українській РСР. “Велика більшість “послів” “вибраних”, себто назначених від України до Верховної Ради ССРСР, і так само більшість кандидатів назначених тепер до Ради УСССР – не є української національності. Це є зовсім чужі люде-генерали, державні урядники, партійні комісарі, – надіслані і назначені з Москви. Український народ їх, або зовсім не знає, або знає і ненавидить усією душею, як своїх гнобителів, кровавих тиранів, і п’явок-експлуататорів. Український народ тих “делегатів” не видвигав і не вибирав. Це не представники українського народу, але представники ворожої українському народові московсько-більшевицької окупації”²².

Аналізуючи радянську виборчу дійсність, ідеологи організації приходили до висновку, що виборів, як таких, у Радянському Союзі не існувало, бо вибирати радянські громадяни не мали з кого. Партійний диктат перекреслював відносно демократичне виборче законодавство, а отже, радянські вибори – це “ошуканство”, “виборча комедія” і “глум над демократією”.

Штучній радянській демократії, ідеологи ОУН протиставляли своє бачення майбутнього устрою незалежної Української держави, який окреслювали як парламентсько-президентську республіку²³. Наголошуючи на пункті про свободу політичних партій, ідеологи ОУН задекларували себе прихильниками демократії європейського зразка. Правда, у початковий період державного будівництва П. Федун (П. Полтава) закликав обмежитися формами т.зв. організованої демократії, тобто усунути від участі у політичному житті партії антинаціонального спрямування “з метою забезпечити ефективну роботу законодавчих органів та створити передумови для міцної виконавчої влади”²⁴. Окремі науковці вбачають у цих тезах намагання забезпечити монопольне становище для ОУН в українському суспільстві. Можливо, так воно й було, адже багато провідних діячів підпілля вважали, що ОУН заслуговує на особливу роль в організації державного життя майбутньої незалежної України,

²⁰ Про вибори і склад депутатів до Верховної Ради УРСР, 9 лютого 1947 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 38, арк. 89.

²¹ Столяр, Вибори в ССРСР, арк. 55–56.

²² П. П., За тип організованої демократії в майбутній незалежній Українській Державі, ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 11, арк. 273.

²³ Там само, арк. 282.

²⁴ Як проходили “вибори” до Верховної Ради ССРСР, арк. 52.

але в союзі з іншими партіями державницького напрямку. До того ж ці ідеї, які активно обговорювалися в середовищі ідеологів організації наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років, не були затверджені Проводом. Загалом, прихильність українських націоналістів до демократичних ідей в останні роки діяльності підпілля можна вважати стабільною.

Антивиборчу риторика ідеологи ОУН традиційно ув'язували з боротьбою українського народу з московськими окупантами, нагадуючи західним державам про ті загрози, які несе для світу радянський тоталітаризм: “Вибори” в західних областях т.зв. УССР – це грізне мemento для світу про те, що демократії, волелюбним народам, культурі з боку Советського Союзу загрожує смертельна небезпека. Ці “вибори” – пригадка світові того, що в ім'я поступу, в ім'я справедливості, в ім'я демократії, в ім'я визволення десятків мільйонів людей народів Сходу Європи й Азії большевицька тюрма народів мусить бути якнайскорше знищена”²⁵.

Отже, оцінка ідеологами ОУН радянської виборчої системи співпадає з висновками сучасних дослідників, більшість яких заперечують наявність демократії в СРСР. Володіючи досвідом участі у європейських парламентських інституціях, ідеологи організації безпомилково визначали хиби радянської виборчої системи, викривали владні маніпуляції виборчим законодавством, наводячи читачів на думку про антинародну сутність радянської системи влади та закликаючи до боротьби з нею.

CRITICISM OF THE SOVIET ELECTORAL SYSTEM BY IDEOLOGISTS AND PUBLICISTS OF THE OUN

Oleksandra STASIUK

The Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
the Department of Contemporary History,
4 Kozelnytska str., 79026, Lviv, Ukraine

The position of the leaders of the OUN according to the Soviet election campaigns of the post-war period is revealed in the article. Despite the presence in the underground of a large number of purely propagandistic literatures dealing with this theme, the content of individual editions is evaluated as entirely professional. Possessing experience in the European parliamentary institutions, ideologues and publicists of the organization have unequivocally identified the flaws of the Soviet Electoral System, exposing the authorities' manipulation of electoral legislation, and giving readers the idea of the anti-popular nature of the Soviet regime. Conclusions made by underground publicists generally coincide with the results of research by contemporary domestic and foreign scholars who study the system of power relations in the USSR.

Ukrainian nationalists consistently denied the existence of democracy in the USSR, outlining its internal system as a rigid Part-Catholic dictatorship based on the oppression and the outbreak of the working people. Democratic electoral legislation and representative institutions, according to the opinion

of underground publicists, were introduced in the Soviet Union not for practical purposes, but to hide the criminal nature of the Stalinist regime and create an attractive image of the USSR in the international arena. Under conditions of a totalitarian state, they could not perform their functions, but only duplicated the power of the party's vertical.

Consistently criticizing each stage of the electoral process carried out under strict party control, the OUN's ideologists arrived at the conclusion that there were no elections in the Soviet Union, and the electoral system was aimed to legitimize the power of the only party in the state – communist. According to OUN journalists, high quantitative and qualitative indicators of participation in elections did not reflect the political preferences of the population, as they were stimulated by actions of the authorities, including repressive ones.

The consolidation of the dominant role of the All-Union Communist Party (Bolsheviks) at the legislative level, legalized the party dictates, emphasized the ideologues of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), and equalized all other articles of the Constitution, including electoral law. Because of this, there was a striking discrepancy of election technology with constitutional norms, which resulted in numerous abuses of electoral legislation by local authorities in the Soviet Union. As a result, a significant part of the population was eliminated from state administration and deprived of a number of other civil rights and freedoms.

The article also presents the OUN theorists' vision of the future state structure of an independent Ukrainian state, which is outlined as a parliamentary-presidential republic. Emphasizing the point on the freedom of political parties, the OUN's ideologists declared themselves adherents of democracy of the European model.

The anti-election rhetoric of the underground publicists have traditionally been linked with the struggle of the Ukrainian people for liberation, emphasizing that Moscow totalitarianism poses a threat to the entire civilized world and must be destroyed.

Key words: USSR, elections, soviet electoral system, communist system, national ideology, opinion journalism, OUN (Organisation of Ukrainian Nationalists).

REFERENCES

- Deshcho pro "tekhniku" bolshevytskykh vyboriv. 1946 r. Haluzeviy derzhavniy arkh³v Sluzhby Bezpeky Ukrainy (dal³ – HDA SBU). Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Diakiv-Hornovyi, Osyp. "SSSR – kraina naizhorstokishoho hnobleniia narodiv i vyzysku pratsiuiuchykh." *Osyp Diakiv-Hornovyi. Ideia i chyn. Povna zbirka tvoriv.* Niu-York, Toronto, Miunkhen: T-vo kolyshnikh voiakiv UPA, 1968). 408 (in Ukrainian).
- Kentii, Anatolii. *Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946–1956 rr.)*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. (in Ukrainian).
- Kuzhil, U. Naibilsh demokratychni vybory. 1946 r. HDA SBU. Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Kyrychuk, Yurii. *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka*. Lviv: Dobra sprava, 2003. (in Ukrainian).
- Litopys UPA. Nova seriia. T. 24: Zolochivska okruha OUN: Orhanizatsiini dokumenty. 1941–1952.* Uporiad. Mykhailo Romaniuk. Kyiv, Toronto: Litopys UPA, 2014. (in Ukrainian).
- Materialy ounovskogo podpolia. napravlennyye protiv vyborov v Verkhovnyye Sovety SSSR. USSR i v mestnyye sovety. 1946 r. Haluzeviy derzhavniy arkh³v Sluzhby Bezpeky Ukrainy (dal³ – HDA SBU). Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Russian).
- Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i Ukrainska povstanska armii. Fakhovy vysnovok robochoi hrupy istorykiv pry Uriadovii komisii z vyvchennia diialnosti OUN i UPA.* Kyiv: Naukova dumka, 2005. (in Ukrainian).

- P. P. Za typ orhanizovanoi demokratii v maibutnii nezalezhnii Ukrainiskii Derzhavi. HDA SBU. Fond 13, sprava 372, tom 11. (in Ukrainian).
- P., Viktor. Yak prokhodyly “vybory” do Verkhovnoi Rady SSSR v zakhidnykh oblastiakh t. zv. Ukrainskoi RSR. 1947 r. HDA SBU. Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Patryliak, Ivan. *Viiskova diialnist OUN(B) u 1940–1942 rokakh*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2004. (in Ukrainian).
- Poltava, Petro. “Za typ orhanizovanoi demokratii v maibutnii nezalezhnii ukrainiskii derzhavi.” *Petro Fedun-Poltava. Kontsepsiia samostiinoi Ukrainy. T. 1. Tvory*. Tsporiad. i vidp. red. Mykhailo Romaniuk. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy; Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, 2008. 720 (in Ukrainian).
- Posivnych, Mykola. *Stepan Bandera. Zhyttia prysviachene svobodi*. Toronto, Lviv: Litopys UPA, 2008. (in Ukrainian).
- Pro vybory i sklad deputativ do Verkhovnoi Rady URSR. 9 liutoho 1947 r. HDA SBU. Fond 13, sprava 376, tom 38.
- Stalinski vybory. HDA SBU. Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Stasiuk, Oleksandra *Pidpilni drukarni OUN*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2011. (in Ukrainian).
- Stasiuk, Oleksandra. “Forsovana radianizatsiia zakhidnoukrainskykh zemel v svitli vyboriv predstavnytskykh orhaniv vlady.” *Parlamentaryzm v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: istoriia, natsionalni osoblyvosti, suchasni tendentsii*. Kyiv: Kyivskiy universytet prava, 2015. 195–201. (in Ukrainian).
- Stoiar, Vybory v SSSR (korotka informatsiia). 1947 r. HDA SBU Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Tak zvani “VYBORY” do Verkhovnoi Rady SSSR. 1946 r. Fond 13, sprava 376, tom 38. (in Ukrainian).
- Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist 11* (Ukrainska povstanska armiiia v borotbi proty totalitarnykh rezhymiv). Hol. red. Yaroslav Isaievych; upor. i vidp. red. Yurii Slyvka. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2004. (in Ukrainian).
- Viatrovych, Volodymyr. *Istoriia z hryfom sekretno. Novi siuzhety*. Kyiv: Chasopys, 2012. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії: 15 вересня 2017 р.
Прийнята до друку: 19 грудня 2017 р.